

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOSRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, LIPANJ 1964. GODIŠTE XI

KAJKAVSKI DEMINUTIV U JEZIKU UMJETNIČKOG DJELA

Vladimir Anić

O kajkavskom deminutivu nije se još pisalo kao o tipičnom elementu kajkavske stilistike koji prodiere u jezik umjetničkog djela. To pitanje zaslužuje pažnju već zato što vrlo istaknuto mjesto u hrvatskoj književnosti zauzimaju pisci kojih jezični osjećaj počiva na kajkavskoj podlozi.

1. Najpoznatiji radovi o deminuciji u našem jeziku¹ bave se razvojem i upotrebom deminutivnih sufiksa u štokavskom dijalektu, odnosno u književnom jeziku. Oni ne obuhvaćaju, dakle, cijelo područje našega jezika, što prof. M. Hraste, pišući o deminutivima i augmentativima u nekim čakavskim govorima, mora posebno naglasiti.² Jednako postupaju i naučne gramatike našega jezika u kojima je tvorba riječi inače šire obrađena, npr. Leskienova (*Grammatik der serbo-kroatischen Sprache*, Heidelberg, 1914) i Maretićeva (*Gramatika i stilistika hrv. i srp. knjiž. jezika*, Zagreb ¹1899, ²1931). Maretić je svoju Gramatiku izradio na osnovi Vukova i Daničićeva jezika; nije uzeo u obzir prinos novijih pisaca našem jeziku, što je njegovoj Gramatici pribavilo jedan od ozbiljnijih prigovora.³ Postupajući tako, Maretić je deminuciji u književnom jeziku, u dodatku o stilistici, čak suprotstavio svoj autoritet: »Stilistik ne može odobriti ni porabe nepotrebnijih deminutiva, jer se i oni protive istinitosti. Ne valja na pr., kad pisac kakvoga romana ili novele govoreći o lijepoj kakvoj dje-

¹ Đ. Daničić: *Srpska deminucija i augmentacija*, Gl. Dr. srp. slov., B XII, Bgd, 1860, A. Belić: *Zur Entwicklungsgeschichte der slavischen Deminutiv- und Amplificativsuffixe*, Archiv, XXIII, g. 1901, R. Bošković: *Razvitak sufiksa u južnoslovenskoj jezičnoj zajednici*, Biblioteka Južnosl. fil., knj. 6, Bgd, 1936.

² M. Hraste: *Sufiksi za tvorbu deminutiva i augmentativa u čak. govorima srednje Dalmacije*, Zbornik rad. Fil. fak., Zgb, 1954.

³ V. Jagić: *Gram. i stil. hrv. ili srp. knjiž. jezika*. Napisao dr. T. Maretić, Zgb, 1899, Archiv, XXII, 1900. V. J., Izabrani kraći spisi, MH, Zgb, 1948, str. 537.

vojci ili ženi upotrebljava za njezino tijelo deminutive: *glavica, ručice, nožice, prstići* i dr., jer čovjek dobra ukusa uzima te riječi samo kad govori o djetetu. Dobar pisac ne će ni *staze* zvati *stazicom*, ni *ovce* *ovčićom*, ni *ptice* *ptičicom*, ni *sestre* *setricom*, ni *brata* *bracem*, ni *kruha* *krušcem*, ni *vina* *vincem* i t. d. gdje god se ti i slični predmeti ne misle doista u obliku u m a n j e n o m i l i b a r d r a ž e s n o m. « (Gram. 1688, istakao V. A.) Nema sumnje da je to imalo dugotrajan utjecaj. Ipak, Maretić dopušta upotrebu deminutiva pod stanovitom pogodbom, što pokazuje da vidi neke afektivne mogućnosti deminutiva. Te su afektivne mogućnosti izražene znatno šire nego što možemo naći u Maretića. V. V. Vinogradov u svom djelu »Russkij jazyk«, Moskva, 1947, određuje značenja samilosti, sućuti, omalovažavanja, familijarnog suosjećanja itd. (§ 19, str. 115—116). Ovdje ih nazivam deprecijativnima.

O kajkavskom deminutivu ima zapažanja u radovima koji se bave drugim problemima. Već je npr. I. Milčetić⁴ konstatirao sklonost kajkavskog dijalekta deminutivu, ali je objašnjavajući čakavski deminutiv i augmentativ dopustio analogna domišljanja o kajkavskom deminutivu i dao možda povoda za neka tumačenja koja mi se ne čine ni lingvistička ni prihvatljiva. Ali sklonost kajkavskog dijalekta deminuciji vrlo je uočljiva. To kajkavskom dijalektu daje općeslavensko obilježje, svojstveno među ostalim najvećem slavenskom jeziku, ruskom, najbližem slavenskom jeziku, slovenskom, i zapadnim čakavskim govorima.⁵

Sigurno je da je deminucija u jeziku književnih djela XIX stoljeća bila dosta obična. Detaljna istraživanja jezika naših pisaca toga doba dat će o tome zacijelo nove potvrde. To su deminutivi kao *sunāšce, glavica, očice, nožice, lišca* itd. koji su potakli Maretića da se s njima pozabavi u Gramatici. Ali oni se javljaju u dosta ograničenoj sferi značenja i na mjestima gdje se može pretpostaviti samo jako književno opravdanje. Dakako, svi ti deminutivi nisu kajkavski. Najveći je dio štokavski, ali se i tada i poslije javlja tipičan deminutiv u službi hipokoristika u takvim riječima i u takvom kontekstu gdje je to jedino moguće u kajkavskom dijalektu. Zato je potrebno pogledati na koji se način kajkavski deminutiv unosi u jezik umjetničkog djela.

2. Deminutiv u kajkavskom dijalektu, osim umanjivanja, može ostvariti u različitim kontekstima, kao i štokavski, razna deprecijativna značenja, sva u sferi afektivnog. Međutim, u kajkavskom dijalektu vrlo je raširena hipokoristična upotreba deminutiva. Kako je i ona afektivna, ovakav hipokoristični deminutiv, i s obzirom na to, najradije zovem samo kajkavskim. Kajkavski dijalekt, siromašniji u broju sufiksa za tvorbu deminutiva od štokavskog⁶, ostvaruje

⁴ I. Milčetić: Čakavština kvarnerskih otoka, Rad JAZU, 121, Zgb, 1895, str. 125.

⁵ Granica deminutivnosti i hipokorističnosti nije uvijek oštra. Zato nije bez važnosti ni za naš jezik što Vinogradov sufikse za tvorbu deminutiva naziva »umenšitel'no — laskatel'nye suffiksy« (o. c., str. 115).

⁶ M. Hraste, o. c., str. 66.

hipokorističnu deminuciju vrlo uporno.⁷ Hipokoristična deminucija eminentno je kajkavska i dolazi u primjerima i kontekstima koji ne odgovaraju štokavskom dijalektu:

— Na, ječ *puricu*, vužgi cigaretu. I šnofanca imamo, ak im se šnofa, mladi gospon. Otpri *gupčec* i člabekuj, pasja *verica*. Filekah i žganec nemam, a ovu *racicu*, hoću reći *puricu* sem gepčil, hoću reći dobil od gospona barona Raucha v Lužnici.

(A. G. Matoš: Kod kuće, Ogledi, vidici, putevi, Binoza, Zagreb, 1935, str. 206.)

3. Pisci kajkavci unose u književnu štokavštinu elemente iz svoga dijalekta, među koje pripada i kajkavski deminutiv. Deminutiv iz dijalekta prodire najprije u pravom, deminutivnom značenju, jednostavno prenoseći se u štokavski tekst, ponekad i među navodnicima, kao da se pisac od njega ograđuje, a već svojom prisutnošću dobiva stilsko značenje:

Na vrtovima i poljima (gdje se igrasmo »šitera«, špekula — o silnim »*lukenjicama*« da i ne govorimo! — izrasle palače elegantne kao u Nizzi i Ženevi.

(Ib., 191.)

U deprecijativnoj službi prodire na isti način (u ovom kontekstu značenje bi bilo nespretni, zaostali, jadni seljak):

Nisu takve stvari za naše ljude. Što će naš »*kumek*« s takimi vragolijami, — ali — Kranjac sam ide stroju — sam svagdje ravna, — a mi — gdje će nas koji tako šta?

(K. Š. Đalski: Na Jalnuševo, Pod starimi krovovi, MH, Zagreb, 1886, str. 142.)

Ali posebnu važnost ima kajkavski (hipokoristični) deminutiv. Prisutnost i afektivnost takvog deminutiva u jeziku umjetničkog djela lako se može pokazati primjerom gdje u kontekstu za isti pojam dolazi neutralan oblik i kajkavski deminutiv (*peharčić*: kajk. *peharček*). Da se ne radi o deminuciji, vidi se već po tome što se kaže »veliki *pehar*«:

Poda gavan Mihi *pehar*, a onda dohvati s police drugi veliki *pehar* ... upita ga preko ramena Medonić, a zatim potegne iz *peharčića*, pucnuvši jezikom.

(A. Kovačić: U registraturi, Vijenac, 1888, str. 466/467.)

⁷ Tj. mijenja sufikse. Prema štok.-kajk. *-ić* dolazi afektivno obojeniji *-ek* (*telic*: *telek*). Ako običan deminutiv na *-ek* izgubi nešto od toga svojstva, može doći drugi sufiks (*pajcek*: *pajco*, S. Kolar: Zenidba Imbre Futuća). U nekim slučajevima česti sufiks *-ek* mijenja i rod riječi (*duša* f — *dušek* m, *tele* n — *telek* m, *beba* f — *bebek* m, *maca* f — *macek* m). U svim takvim slučajevima ne bih posve isključno utjecaj dječjega jezika, odnosno jezika odraslih za djecu.

Kajkavski deminutiv može ući u jezik umjetničkog djela izravno, u nepromijenjenoj tvorbi, koja je jednaka štokavskoj. U prvom primjeru koji slijedi ovakav deminutiv služi za karakterizaciju likova s kojima se pisac potpuno desolidarizira:

I. ... djevojčice prčkaju po klavirima (i bit će ono, što su im bili i *mamica*: presvetla milostiva sekcionšefica, a gospodin budući suprug kao *tatica* srkat će supu u papučama i lajbecu.

(M. Krleža: Banskosavjetnička mizerija, Zagreb, Biensia, Zagrebačka panorama, 4, 1963, str. 6.)

II. Samo da mu ne bi pokvarila te svatove, jer zbogom onda barjaktarija, zbogom ono veselje (zbogom onda dobra *večerića* i ono fino Žugačićevo vino! ...

(S. Kolar: Breza, Mi smo za pravicu, MH, Zagreb, 1936, str. 199.)

U oba primjera radi se o deminutivima koji se po tvorbi potpuno pokrivaju sa štokavskim deminutivom, ali su upotrijebljeni kajkavski. *Mamica*, *tatica* i *večerića* jednako su štokavski, ali su se ovdje našli u kontekstu na poticaj dijalekta, u kojem su svakako češći i tipičniji. Vidi se prisutnost dijalekta:

I. štok. *mamica*, *tatica* = kajk. *mamica*, *tatica*. Refleks jata ekavski u riječi *presvetla*, kajkavizam *lajbec*, im. + 3. 1. pl. (*mamica* su bili).

II. štok. *večerića* = kajk. *večerića*. Slobodni neupravni govor lica koje govori kajkavski. Prisutnost dijalekta pokazuje, po mojem mišljenju, i riječ *barjaktarija*. Nju ne bilježe ni ARj., ni Benešić, ni Ristić-Kangrga ni Deanović (Hrv.-franc.). Kolar je ovdje nije upotrijebio slučajno, nego kao kajkavac koji ima u uhu mnoge takve riječi. Iako sufiks *-ija* dolazi u štokavskom (npr. *stolarija* ARj., naravno, bilježi), u kajkavskom je češći i dolazi tamo gdje ga nema u štokavskom: *brijačija*, *ribičija*.

Napokon, kajkavska deminucija dolazi u obliku koji je po tvorbi štokavski, ali je kao u kajkavskom dijalektu upotrijebljen hipokoristično:

štok. *-ić*, *-čić*, *-(a)c* : kajk. *-(e)c*, *-ček*, *-ek*.

U primjerima koji slijede vidi se prisutnost dijalekta, a u kontekstu jasno se vidi hipokorističnost deminutiva⁸:

⁸ Ovi su primjeri zato izabrani jer A. Kovačić i S. Kolar primjenjuju u govoru svojih seljaka kajkavaca potpuno različit postupak. Kovačiću seljaci govore »štokavski« (bez zamj. *kaj*), često i bez futura + 1-particip), ali u njihov govor unosi brojna druga dijalekatska svojstva, uključujući fraze i jezične navike. Kolaru seljaci govore kajkavski. Obojica u svojim »štokavskim« tekstovima — Kovačić ovdje u upravnom, a Kolar u slobodnom neupravnom govoru lica koje u upravnom govoru kajkavski — upotrebljavaju kajkavski deminutiv.

I. Pripravi koju deseticu jaja i koji *sirac!* Bit će mekša školnikova šiba, a i slova budu podatnija...

(A. Kovačić, o. c., str. 38.)

II. Tvrd je inače i mrk bio Mika Labudan, ali sad se je raznježio. Osjetio on potrebu, da i on pođe na grob, da svojoj snaji baci grudicu zemlje, da joj *grobić* blagoslovi.

(S. Kolar, ib., str. 209.)

Prvi primjer: štok. *sirac*, kajk. *sirek*. Sufiks *-(a)c* nosi deminutivno značenje u štok. dijalektu, osim u govorima u kojima je proces gubljenja deminucije završen u primjerima kao *lukac*, *lebac*. Prisutnost dijalekta vrlo očito pokazuje futur od 3. l. gl. *biti* + gl. prid., pa i riječ *školnik* koju bilježe Benešić i Deanović, ali Ristić-Kangrga ne. ARj. pokazuje da je riječ u prvom redu kajkavska. Iako je zabilježena i u štok., u kajk. je proširenija, neusporedivo življa i — koliko znam — javlja se jedino u kajkavskoj narodnoj pjesmi.

Drugi primjer: štok. *grobić*, kajk. *grobek*. Taj se oblik nije piscu »omakao«, jer se radi o grobu odrasle osobe i značenje iz konteksta nije »mali grob«, nego približno »mili grob«, »grob nje drage« (kao u nar. pjesmi: Dojdi, dojdi draga na moj grobek zelen).

Izneseno nam pokazuje da se u prodiranju kajkavskog deminutiva u jezik naših pisaca mogu zapaziti tri situacije: taj deminutiv služi u različitim kontekstima za deminuciju, deprecijaciju i hipokorističnost. Posljednja su dva slučaja afektivna, s tim što je treći svojstvo kajkavskog dijalekta. Po tvorbi se kajkavski deminutiv može pokrivati sa štokavskim, ali ne mora. Pri tom se nameće i pitanje kakvo mjesto može imati kajkavski deminutiv u okviru standardnog (književnog) jezika, ali odgovoru na to pitanje trebalo bi tek da pretihode brojne radnje. Kako je deminucija moguća i u štokavskom dijalektu, a kako kajkavski dijalekt ima tako izraženu deminuciju ipak samo u određenim životnim situacijama i u određenom krugu interesa, a sve uz dosta lokalnih razlika, ne bi bilo mjesta ni uopćavanjima koja se za sada ne mogu izvesti.

Ali upotreba i stilska vrijednost deminutiva u hipokorističnoj upotrebi, tipičnoj za kajkavski dijalekt, preseže upotrebu i širinu u štokavskom dijalektu i štokavskom književnom standardu. To je jedan od elemenata u kojima »slatki naš kaj«, kao jezični supstrat mnogih naših pisaca, daje prinos jeziku njihovih djela i njihovu štokavskom književnom izrazu.

BOJE U JEZIKU HASANA KIKIĆA

Ismet Smailović

Malo je tko od Kikićevih biografa isticao njegov talenat za slikanje i crtanje, vjerojatno zbog toga jer se on kasnije, u svojim zrelijim godinama, kao učitelj, prosvjetni i javni radnik nije time mnogo bavio. Brz uspjeh u književnom stvaranju, a u vezi s tim nastojanje da još više napiše, zatim polemike i oštri sukobi s ideološkim protivnicima, konzervativnim i reakcionarnim elementima (a u to je Kikić ulazio s punom strašću svoga temperamenta), uz to još i drugi poslovi: izvanredno studiranje prava, uređivanje časopisa i dr., sve ga je to udaljavalo od slikarske kičice, a primicalo književnom peru i onoj aktivnosti kojom će moći bolje i snažnije djelovati protiv svega čime nije bio zadovoljan kao napredan intelektualac.

Međutim, njegovi najintimniji prijatelji i poznavaoци njegove mladosti nisu zaboravili istaknuti njegov smisao i za tu vrstu umjetnosti. Njihove su izjave u vezi s tim doduše kratke, jer je Kikić taj svoj talenat pokazivao gotovo slučajno i uz put, možda i stidljivo, ali su one ipak značajne za temeljito poznavanje Kikićeve ličnosti i njegova književnoumjetničkog rada. Abduselam Abdulahović, Kikićev školski drug i biograf, u svojim uspomnama na H. Kikića lijepo se sjeca i kaže da je mladi Hasan u učiteljskoj školi veoma lijepo crtao i da su mu nastavnici proricali karijeru kao slikaru.

I Rizo Ramić, književnik i veliki prijatelj Kikićev, vjerojatno služeći se Abdulahovićevim uspomnama na mladoga Kikića, na jednom mjestu piše ovo: »Nastavnici su mu proricali karijeru kao slikaru. Kao virtuozan crtač izrađivao je crteže imućnoj i gospodskoj djeci, učenicima gimnazije i preparandije. Komad — banka. ‚Srednjem staležu‘ — pet dinara, ‚raji‘, svojim drugovima — besplatno.«¹

Da je Kikić zaista u sebi imao talenta za slikanje i crtanje, potvrdila mi je i njegova supruga Anka. Ona je, doduše, više isticala njegov smisao za muziku i pjevanje, ali je uz to naglašavala da je njen Hasan umio i lijepo slikati, samo se time nije intenzivno bavio.

Pa iako Kikić svoj slikarski talenat nije ispoljavao kičicom i paletom, ipak je njegov urođeni smisao za tu vrstu umjetnosti neodoljivo izbijao u njegovim književnim tekstovima. To se osobito vidi u obilju boja koje Kikić tako obilato i raskošno sad rasipa, sad slaže po stranicama svoje umjetničke proze. Kao pravi slikar on se toliko unosi u boje da ih nijansira do maksimuma svojih mogućnosti. Nekada se igra više bojama nego riječima, a često su mu one i važnije od drugih riječi. Rijetko je koji naš pisac (možda nijedan) u tome pokazao toliko smisla i sposobnosti.

¹ Rizo Ramić: H. Kikić (pjesnik radnih ljudi Bosne), »Izraz«, Sarajevo, br. 6, 1961, str. 155.